

**Speculative fictions – dystopian visions for Cristian Tudor
Popescu's journalistic discourse**

**Lector dr. Petrica PAȚILEA,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

Abstract: The paper aims to show how the transition from journalism to fictional discourse is made, with the inherent specific fingerprint. Cristian Tudor Popescu's collection of science-fiction stories, which preceded his work as a journalist, reflects universes described by unexpected associations where prevails the continuing struggle for supremacy between man and machine and the awareness of possible cohabitation in a future usually very distant while everything is subject to deformation when exploring the imaginary. These worlds dissolution, running on inverted truths waiting to be put in order, give dystopian literary meanings to the discourse, that is to be found later in the journalistic one. Thus, the specificity of science fiction is transferred to journalism, the journalist Cristian Tudor Popescu borrowing the means of the writer Cristian Tudor Popescu in order to reflect reality, and the perpetual struggle against the current which is highlighted in editorial volumes. Here there are to be found the themes that have dominated public debate of the last few decades, showing that his journalistic writing acquire literary valences after being taken out of historical context which were reported at the time of writing, the discourse being fictionalized.

Keywords: parallel worlds, fiction, journalism, dystopia, deformation

Impunându-se mai întâi ca scriitor de proză științifico-fantastică, Cristian Tudor Popescu publică, înainte de 1990, primul volum, *Planetarium*, pentru care a primit premiul Congresului european de science-fiction de la Montpellier. Debutează în 1984, la revista *Echinox*, cu povestirea SF *Grădina de cenușă*, acaparată fiind de curentul generat de almanahul *Anticipația* și cenaclurile de gen, unde literatura SF era văzută de pe alte poziții decât până atunci, reconfigurându-se în special la nivel textual. De ce a ales tocmai acest segment și nu unul mai „facil” al literaturii generaliste, explică tocmai scriitorul. „Literatura generală pune în evidență idei despre lume, SF-ul construiește lumi pentru idei. Lumea ideilor este mai cuprinzătoare decât lumea” [Popescu, 1987:172] , spune Cristian Tudor Popescu în *Câteva propoziții despre SF*, cu care încheie volumul

de debut, în încercarea de a justifica importanța genului, deopotrivă apreciat și blamat. Autorul are, de altfel, o viziune fantastică asupra lumii reale, considerând că își găsește corespondentul în acest gen de literatură, pentru că *astăzi* singura cale spre performanță în societate o reprezintă specializarea strictă până la obsesie. „Există însă și oameni cărora le este imposibil să-și canalizeze preocupările spre un domeniu bine delimitat. Oameni pentru care totul este interesant. Ce se poate face totuși pentru acești hibridi care pendulează continuu între mecanica cuantică și filosofia culturii, între logica matematică și filmul mut?” [Popescu, 1987:173]. Răspunsul îl regăsește în SF, care „atunci când va ajunge la maturitate, s-ar putea să le ofere o șansă, constituindu-se într-un creuzet «noosartistronic» în care pot fuziona filosofia, științele, poezia, tehnica. Un domeniu de interferență disciplinară ale cărui franje ar putea oferi o imagine, dacă nu globală, măcar globalistă, asupra spiritului uman la un moment dat.” [Popescu, 1987:173]

Proza sa este distopică, scriitorul fiind îngrijorat de „pierderea identității omenești a oamenilor” [Ștefănescu, 2010], o dată cu dezvoltarea superinteligenței artificiale, fapt ce pune asupra textelor sale o amprentă vizibilă, de intelectual cu pregătire științifică (inginer de calculatoare, cum se recomandă), povestirile SF fiind în egală măsură „rezultatul unei sensibilități, unei formații, unei geografii spirituale care îl eclozează aproape inerent.” [Popescu, 1987:171] *Dicționarul General al Literaturii Române* reține că povestirile sale sunt construite în jurul unui model cerebral, cu o logică riguroasă, dar care nu exclude emoționalul: „Semnificativă pentru descrierea modelului este performanța sa intelectuală, forța de a percuta o finalitate ideatică prin specularea, culminând cu o finalizare șoc, a unor premise conținând date prezente, trecute ori viitoare, reale sau imaginare, posibile ori improbabile.” [DGLR, 2004:345] Așa cum observă Voicu Bugariu în prefața la *Planetarium*, „supratema volumului de debut al lui Cristian Tudor Popescu este facultatea de genera noul. (...) Umane, aumane, personajele creative sau doar bântuite de dorul creativității sunt numeroase.” [Popescu, 1987:6] Cel mai elocvent din acest punct de vedere este textul *Pythia*, imagine extremă a dorinței de creativitate, cu accent pe asocierea tragică a unui tânăr supradotat cu un supercalculator ce devine conștient, cei doi sfârșind împreună, într-o asociere mitică om-mașină. „Cine a fost cu adevărat PYTHIA? Un bluf, o defectiune, un

programator foarte inteligent sau foarte norocos, care a ajuns sa controleze INFORMONDIA de la un terminal obscur sau pur și simplu o născocire? Nimic din toate astea. PYTHIA a fost o inteligență născută din hazard. O inteligență aumană. (...) Va veni însă cândva o zi, nu știu cât de departe situată în viitor, în care omul va trebui să se ridice în picioare în fața Universului sau să piară. Și atunci va trebui să fim *altfel*, să devenim *altceva*. (...) Oamenii crează Generații de Mașini, iar Mașinile, la rândul lor, modelează Generații Umane.” [Popescu, 1987:93] Inovația, creativitatea, misterul și hazardul dețin aici controlul universal, bulversând firul narativ. De altfel, întreaga colecție de povestiri din *Planetarium* redă lumi imposibile, universuri amestecate, descrise prin asocieri neașteptate, umanul fiind într-o perpetuă luptă cu mașina, cu atât mai mult cu cât nimic nu se supune fizicii cunoscute, totul este deformat, transformat, iraționalul devine rațional într-un Cosmos văzut mereu în altă dimensiune. În *Grădina de cenușă*, omul de știință intuiește și apoi teoretizează posibilitățile psihotronice ale unui obiect cosmic ciudat, iar în *Galla*, o organizație secretă îi regizează unui poet o existență care generează experiențe dramatice. *Omohom* este o parabolă a curajului intelectual, temă ce va fi reluată în volumul cu același titlu, publicat în anul 2000. *Omohom*, „singura planetă locuită de om, care va exista atât cât sistemul solar din care face parte”, e o lume stranie, construită cu mijloacele ficțiunii speculative, prin gradarea tensiunii narrative. „Fiecare copil de pe planetă contactează la 10 ani o boală gravă, mortală. Remediul, unul singur: copilul trebuie dus în anumite locuri pustii și sălbatice, desemnate de tradiții obscure, și lăsat singur o noapte. În zori, el revine sănătos și fără să-și amintească nimic din cele petrecute în timpul nopții, sau nu mai revine deloc.” [Popescu, 2005:233] Tragismul legăturii dintre personajul narator, Inginerul, și Kari, unicul său fiu, sortit nefericirii sau neînțelegerii, pentru că o parte din copii nu se mai întorc din Valea Blestemată, nu se știe de ce, este redat crescendo, iar finalul este deschis, dovadă că în povestire „reflectarea umanului în oglinzile deformate ale imaginarului oferă perspective nebănuite și emoționante”. [Stătescu, 2011]

Vremea mînzului sec (1991) este romanul care marchează despărțirea temporară a lui Cristian Tudor Popescu de ficțiunile speculative. Romanul redă existența fără perspectivă a Mînzului, un inginer mărunt, ducându-și viața de pe o zi pe alta, trăind printre

cărți, tutun și scurte amoruri, captiv într-o dragoste ideatică pentru Prințesă, dar bucurându-se de prietenia lui Hilbert, care se pierde la un moment dat în demență. Alături de Hilbert reușește să se rupă de realitate, mai ales în lungile discuții despre matematică. Și tot matematica este aceea care îi deschide uși ale caselor de activiști și potențați, cu prilejul meditațiilor, când găsește copii cu intelect discutabil, neveste neglijate gata de un amor pasager, bani mulți pentru a cumpăra orice. Și toate acestea contribuie la construcția unui contrast teribil cu lumea lui, în care se prăbușește zilnic, brutal, încercând să identifice rețeta de supraviețuire, pe fondul unei nevoi acute de certitudine. Personajele rătăcesc în lumea lipsită de orizont unde nimic notabil nu se întâmplă și se pierd în discuții lungi, fade, construind astfel un discurs cu tușe distopice.

În 1993, Cristian Tudor Popescu publică o antologie SF, *Imperiul oglinzilor strâmbе*, unde reunește mai multe texte aparținând autorilor consacrați, tocmai pentru a „clătina” imaginea pe care cei mai mulți o au despre „acest atât de iubit și vitregit spațiu literar”, cum însuși antologarul recunoaște, exprimându-și în același timp speranța că „într-o zi, nu se va mai vorbi de fantastic, straniu, înșolit, science-fiction, oniric, absurd, decât ca de secțiuni prin marele trup al literaturii imaginarului.” [Popescu, 1993:18] Antologia, ce reunește texte ale autorilor români și anglo-saxoni (Ovid S. Crohmălniceanu, Bob Show, Camil Baci, Harry Harrison, Vladimir Colin, Roger Zelazny, Sergiu Fărcășan, Ray Bradbury, Ion D. Sîrbu) debutează cu un omagiu adus bunului său prieten Dan Merișca, *Electrocavalerul*, cel care a murit straniu, electrocutat, în 1991: „Cred că Dan s-a gândit mult în noaptea aceea, când curgeau amperii în el, dacă să mai trăiască sau nu. Ar fi putut să se ridice dintre elementii săpați în trupul lui gol și să se îmbrace, ascunzând astfel ceața electrică, albăstruie, care i-ar fi dublat fiecare centimetru de piele. Avea niște ochelari negri, cu ramă subțire și lentile mici, ar fi putut să-și ascundă cu ei strălucirea insuportabilă a ochilor. O pereche de mânuși negre i-ar fi putut disimula mâinile arse. Ar fi trecut neobservate bâzâitul continuu și vaga adiere de ozon care i-ar fi însoțit toate mișcările. Și ar fi revenit astfel printre noi un Dan Merișca invulnerabil, singur și temut. *Electrocavalerul*.” [Popescu, 1993:6] Astfel, în plină etapă a creșterii *sefiste*, Cristian Tudor Popescu vede, prin moartea lui Dan, doar spargerea „pielii acestei lumi”,

deschiderea unei ferestre spre alte universuri posibile, explorate doar la nivelul imaginarului.

În prefața volumului, Cristian Tudor Popescu face aplicat și matematic o pledoarie amplă în favoarea literaturii *science fiction*, mai exact a *ficțiunii speculative*, pe care el o preferă și care exploatează la maximum posibilitățile, instrumentele și resursele imaginarului, pentru că expresia, unanim acceptată, vizează totalitatea genurilor literare non-mimetice, de la *science-fiction*, *fantasy* și *horror* până la *realismul magic* și *slipstream*. Sintagma *ficțiune speculative* „s-ar putea dovedi mai potrivită decât clasicul *science-fiction* pentru a denumi în mod specific această modalitate literară ajunsă la vârsta maturității. Preeminența în textul literar a discursului speculativ asupra oricărui alt tip de discurs (inclusiv asupra celui pur științific) constituie în acest moment, cred eu, adevăratul element de individualitate al SF-ului în contextul literaturii imaginarului.” [Stătescu, 2009] În plus, în textele sale, subsumate acestui gen, se remarcă lipsa elementelor științifice, or, dacă apar, au funcții răsturnate, într-o lume în care indivizii și societatea cel mai adesea sunt obișnuiți, dar supuși unor circumstanțe totuși bizare. În eseu ce prefațează *Imperiul oglinzilor strâmb*, sub titlul *SF ca paraliteratură*, CTP aduce o serie de explicații teoretice cu privire la gen, plecând de la afirmația lui Nicolae Manolescu potrivit căruia avem de-a face „nu cu un gen literar, ci cu o literatură paralelă, în care există echivalentele tuturor speciilor realiste sau non-realiste din literatura *main-stream*. Reportajului, biografiilor și mărturisirilor, în care invenția joacă un rol minim, le corespund, în literatura SF, proza de anticipație și de prospecțiune pe termen scurt, în care realitatea imediat ulterioară este descrisă *cu exactitate*,” [Popescu, 1993:10] tot așa cum în SF își găsesc corespondențe romanul polițist și romanul clasic.

Cristian Tudor Popescu crede că nu există subiecte privilegiate pentru *ficțiunea speculative*, cum nu există pentru literatură în general și nu prezența sau absența elementelor tehnico-științifice ori a ipotezelor fabuloase determină specificitatea *ficțiunii speculative*, ci aspectele structurale, textul construindu-se prin generare logică, plecând de la un set de ipoteze, finalitatea construcției speculative fiind una literară, scriitorul concluzionând că accepțiunea vizează, de fapt, „modalitatea care presupune obținerea valorii literare cu mijloace neatașate în mod normal acestui

scop.” [Popescu, 1993:18] Acestea sunt explicațiile sale pentru *imperiul* infinit al imaginarului, insuficient explorat și înțeles, de unde și *oglinzile strâmbе*, pentru că nu despre *reflexia* receptării este vorba în esență, ci despre revendicarea apartenenței la literatură.

Trigrama Shakespeare, apărut în 2005, încheie seria ficțiunilor speculative, pentru a lăsa loc volumelor de publicistică. Volumul reunește majoritatea scrierilor SF ale lui Cristian Tudor Popescu, dar poate să inducă în eroare puțin cititorul. Este structurat pe trei părți, primele două cuprinzând povestiri din *Omohom: ficțiuni speculative* (2000), volum ce reprezintă de fapt ediția a doua, revăzută și completată de autor, a volumului de debut *Planetarium* (1987). La acestea s-au mai adăugat o serie de scrieri din volumele de publicistică. În povestirea care dă titlul volumului, autorul spune că „întreagă operă a lui Shakespeare poate fi privită și ca un efort uriaș de a da sensuri vânzolelii oarbe din afara și dinlăuntrul ființei omenești” [Popescu, 2005:306], și interpretează textul shakespearian prin prisma teoriilor *Yi Jing* – *Cartea schimbărilor*, o biblie a Chinei străvechi, o carte de divinație, a gândirii inițiatice, a principiilor politice și morale, trigrama fiind conceptul fundamental al cărții, format din trei linii, cu opt combinații între linia continuă (Yang) și linia întreruptă (Yin). Cristian Tudor Popescu descompune *Hamlet* și îl reface în cel mai pur stil matematic pe principiul enunțat, toate sensurile fiind dezmembrate și recompuse într-un „text care mă uluiește și pe mine”, după cum se miră chiar autorul și cum confirmă Mihai Iovănel în prefață: „*Trigrama Shakespeare* este capodopera speculativă a secțiunii. Toți l-am citit pe englez sau măcar ne facem că știm totul despre el: că este genial, că a scris *Hamlet*, că așa și pe dincolo. Citiți acum textul lui Cristian Tudor Popescu, care amorsează ipoteza imposibilă a unei comunicări între Shakespeare și *Cartea chinezească a schimbărilor, Yi Jing*. Vă dau cuvântul că după ce îl veți citi nu veți mai ști nimic.” [Popescu, 2005:11] Iovănel găsește la Cristian Tudor Popescu un „formidabil simț al identificării spectrului de nuanțe, la urma urmei vagi, care compun funcțiile umanului”, iar povestirile sale sunt sintetizate astfel: „Filozoful cinic din *Cassargoz*, savurându-și cocktail-urile ieșite dintr-un shaker care amestecă arta cu crima; cadavrul neintrat încă în *rigor mortis* al lumii proiectate în ucronia *Timp mort*; țâțele zgrunțuroase ale găinii-șarpe din *Copiii fiarei*, impecabila geometrie din *Trigrama Shakespeare*, oribilele caligrafii din *Arta atomică*;

gemetele scoase pe suport high-tech în *Hitecha, mylove*; zombie-ul produs în laboratoare în *Kosovomul*; insuportabila incertitudine din *Omohom*; profesionistul sadic din *Pythia*; iluziile triste ale lui Mauldronn, în *Phalanx* – toate aceste desene antinomice în fluidele care irigă corpul umanității participă la arta povestirilor din volum.” [Popescu, 2005:12]

Dar „nu întâmplător scrie CTP literatură SF. Deși aș zice că scrisul său e rebel față de orice înregimentare și forțează dezinvolt marginile oricărei definiții, proza sa e străbătută de acel *sense of wonder* pe care și-l revendică *science-fiction*-ul. Un simț al minunării, al surprizei, al miracolului stăruie și în fundalul celor mai concrete și mai pipăibile banalități ale vieții sociale și politice. Sfătos, în aparență, și părând să știe/să înțeleagă/să judece tot ce se întâmplă în jurul său, CTP nu încetează să se mire, uneori cu o naivitate de copil sau de poet, de mișcările umanului.” [Petraș, 2006] Specificitatea *science-fiction* este transferată în publicistică, jurnalistul Cristian Tudor Popescu împrumutând mijloacele scriitorului Cristian Tudor Popescu pentru a reflecta realitatea, iar apelul la imagini și ipoteze-șoc, așa cum se identifică în textele sale, este destinat să atragă atenția, jurnalistul fiind un non-conformist care lasă impresia că luptă mereu contra curentului și clișeele de orice fel.

Temele care au dominat dezbateră publică a ultimelor două decenii se regăsesc în editorialele lui Cristian Tudor Popescu, texte care construiesc, astfel, o altfel de istorie contemporană, cu instrumentele publicisticii, pe un fundament literar. Luările sale de poziție sunt rareori nuanțate, cel mai adesea tranșante și în contradicție cu ideile oficial acreditate, argumentele aduse în sprijinul tezelor sale fiind mereu temeinice. Chiar și atunci când greșește, prima impresie este că ar avea dreptate. Așa cum în literatura SF temele predilecte le constituie marile preocupări ale lumii, viitorul și călătoria în timp și spațiu, implicit relația omului cu mașina super-tehnologizată, esențial fiind elementul de noutate, specific literaturii de anticipație, și jurnalismul vizează interesul public, dar pentru un viitor tangibil, posibil, concret și imediat, având în schimb disponibilitatea de a identifica noi valențe ale realului, noi posibilități și interpretări. Cu alte cuvinte, *science fiction*-ul și jurnalismul propun noi ipoteze asupra lumii prin personalizarea discursului *ficțiunii*, comandate mereu de public.

Lumile paralele sunt transferate, așadar, din literatura SF în publicistica sa, aproape integral, contaminând inclusiv discursul, care capătă o tentă accentuat distopică, jurnalistul semnalând evoluțiile periculoase și derapajele din societatea unde mereu se găsește ceva putred, ceva ce trebuie înlăturat. Toate elementele menite să atragă atenția cu orice preț, grație asocierilor neașteptate, dar și prin folosirea imaginației distopice, redau lumi în disoluție, cu adevăruri răsturnate, care așteaptă să fie repuse într-o ordine, fie și numai la nivel de discurs. Astfel, se produce trecerea către textele jurnalistice, către *prime-time*-ul care își revendică atenția maximă a receptorului pentru că livrează revoltă și insolit.

Bibliografie

- *** *Dicționarul General al Literaturii Române*, P-R, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004
- Petraș, Irina, *Cristian Tudor Popescu sau Lumea în trei dimensiuni*, în *Apostrof*, anul XVII, 2006, nr. 9 (196), disponibil pe <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=275>
- Popescu, Cristian Tudor, *Imperiul oglinzilor strâmbе*, Societatea „Adevărul” S.A., București, 1993
- Popescu, Cristian Tudor, *Trigrama Shakespeare. Ficțiuni speculative*, Editura Corint, București, 2005
- Popescu, Cristian Tudor, *Planetarium*, Editura Albatros, București, 1987
- Stătescu, Dumitru Cl., *Ficțiuni speculative*, disponibil pe <http://www.srsff.ro/editorial/fictiune-speculativa/>, 2009
- Stătescu, Dumitru Cl., *Omohom - Cristian Tudor Popescu*, disponibil la <http://www.srsff.ro/2009/07/omohom-cristian-tudor-popescu/>, 2009
- Alex. Ștefănescu, Alex, *Un Cristian Tudor Popescu mai puțin cunoscut*, disponibil la http://www.romlit.ro/un_cristian_tudor_popescu_mai_puin_cunoscut, 2000